

PIOTR SEMENENKO CR, JULIAN FELIŃSKI CR,
STEFAN PAWLICKI CR, PAWEŁ SMOLIKOWSKI CR,
ŁUKASZ WRONOWSKI CR

PROGRAM I PLAN NAUK UŁOŻONY W RZYMIE W SIERPNIU 1874 ROKU*

Cel naszych zakładów naukowych

Celem naszych zakładów naukowych ma być wychowanie młodzieńca na doskonałego człowieka–chrześcijanina.

---

* Rękopis znajduje się w Archiwum Zmartwychwstańców w Rzymie pod sygn. 64851. Tekst, świadczący o wysokiej świadomości pedagogicznej elity zmartwychwstańców, został prawdopodobnie spisany ręką ks. Łukasza Wronowskiego CR (z kilkoma uwagami na marginesie dodanymi w 1875 i 1879 r.). Żaden z dotychczasowych historyków Zgromadzenia (P. Smolikowski, Wł. Kwiatkowski, J. Iwicki, J. Mrówczyński) nie cytował tego dokumentu (choć opisywano sam fakt spotkania w Subiaco), ani nie wskazywał na jego obecność w archiwum. Stąd można wyciągnąć wniosek, że nie był im znany. Został odnaleziony w czasie kwerendy archiwaliów dotyczących Misji Bułgarskiej. Na zwołanej przez Przełożonego Generalnego Zgromadzenia Zmartwychwstania Pańskiego naradzie pedagogicznej, która miała miejsce w Subiaco k. Rzymu (a nie w samym Rzymie, co sugeruje tytuł dokumentu) w dniach 6-9 sierpnia 1874, byli obecni: ks. P. Semenenko CR (Przełożony Generalny), ks. Julian Feliński CR (Asystent Generalny), ks. Stefan Pawlicki CR (vice-rektor Papieskiego Kolegium Polskiego w Rzymie), ks. Łukasz Wronowski CR (vice-dyrektor szkoły w Adrianopolu) oraz ks. Paweł Smolikowski CR. Na spotkaniu ustalono treści i zasady wychowania chrześcijańskiego, jakimi powinni kierować się zmartwychwstańcy w swych placówkach wychowawczych. Ks. P. Semenenko wiedział, że od tego porozumienia zależy sukces przedsięwzięć wychowawczych w zakładach zmartwychwstańczych. Przełożony Generalny tak wspomina tamto wydarzenie: „Mieliśmy w pięciu pedagogiczne posiedzenia, przez pełne dni cztery z rana i w wieczór, i przyszliśmy do zupełnego porozumienia co do sposobu prowadzenia szkoły i seminarium. Bardzo za to dziękuję Panu Bogu, bo jest to fundament na przyszłość. Bardzośmy się dobrze porozumieli, a szczególnie co do treści i metody wychowania” (List do ks. A. Jełowickiego CR z 13 VIII 1874, [w:] P. Semenenko, *Listy*, t. 12, Rzym 2007, s. 190). Rękopis odnalazł i zredagował ks. Wojciech Młeczko CR.

Naukowe wychowanie rozpada się na dwa wielkie kierunki: Na wychowanie 1° duchownych i 2° świeckich członków społeczeństwa. Sposób wychowania młodzieńca powinien być skierowany na rozwinięcie władz człowieka w duchu chrześcijańskim.

Świat cały składa się z idei, materii i czynów.

Trzy główne władze człowieka: umysł, uczucie i wola odpowiadają trzem składnikom świata.

Przedmiotem myśli ludzkich są idee wyrażone poprzez język.

Przedmiotem uczucia – serca jest materia, a więc zewnętrzna postać przyrody, jej piękno, a więc ideał (jako przykład) poezja, literatura, sztuki piękne – nauka przyrody.

Przedmiotem woli są czyny, a więc historia.

Nauka religii działa na wszystkie władze człowieka i jest wszelkiej nauki podstawą i prawidłem. Obejmować ma zasady wiary i moralności. Liturgię i symbolikę liturgiczną, i naukę życia, czyli naukę o obowiązkach człowieka i o obowiązkach szczególnych stanów.

Wychowanie więc młodzieńca zależy na wychowaniu jego umysłu, serca i woli na podstawie religii chrześcijańskiej.

Wychowanie umysłu skutecznia się przez naukę języka własnego przede wszystkim, a następnie innych potrzebnych w danych stosunkach. Nauka języka działa na umysł i rozwijać winna myśli.

Wychowanie serca odbywa się przez naukę literatury – sztuk pięknych i nauk przyrodzonych, co wszystko rozwija uczucie. Nauka ta obejmować będzie literaturę własnego języka, sztuki piękne i nauki przyrodzone w danym zakresie, wreszcie historię w biografiami przez pokazanie ideału w mężach świętych.

Wychowanie woli odbywa się przez naukę historii. Nauka historii powszechnej na tle historii świętej ma działać na wolę i takową rozwijać przez pokazanie żywego stosunku człowieka z Bogiem – czyli rządów Bożych na ziemi. Geografia jest pomocniczką historii.

Zakład nasz bułgarski w Adrianopolu¹

Cel główny zakładu wychowanie duchownych.

Ogólne uwagi

A. Co do wychowania

Aby dziecko było przyjęte do zakładu trzeba, aby miało minimum lat siedem, maksimum lat dziesięć dla miejskich dzieci, dla wiejskich uwzględnia się (12 lat).

1. Powinny się odbywać rekolekcje roczne od 3-5 dni.
2. Powinny się odbywać rekolekcje miesięczne, zastosowane do wieku.
3. Uczęszczanie do sakramentu pokuty i Komunii obowiązkowym jest według zwyczaju obrządku wschodniego 4 razy do roku. Dążyć jednak należy przez wychowanie dzieci w duchu pobożności, ku czemu służyć mają rekolekcje, aby dzieci pragnęły z własnej woli częściej przystępować do sakramentów świętych. Rozkazywać jednak nie godzi się. Nieprzystępowanie zaś do spowiedzi 4 razy do roku według kościelnego zwyczaju jest dostateczną przyczyną do wydalenia ucznia z zakładu, i owszem, jest koniecznym w takim razie wydalenie.
4. Winno być czytanie przy stole – żywotów świętych lub historii świętej i kościelnej lub w ogóle ksiąg moralnych.
5. Czas rekreacyjny poświęcać należy spacerom, gimnastyce i śpiewom (oprócz lekcji śpiewu), niewykluczone są jednak gry niewinne a szczególnie rozwijające siły dzieci.
6. Na spoczynek potrzeba przeznaczyć minimum osiem godzin, w łóżku dziecko powinno być 8½ rachując czas potrzebny do zaśnięcia.
7. Starać się należy o urządzenie takie, aby każdy z uczniów mógł się ubrać w kwadrans.

B. Co do nauk

Zakład dzieli się na:

- 1° Szkołę czyli klasę elementarną
- 2° Gimnazjum
- 3° Kurs seminaryjski
- 4° Kurs pedagogiczny

---

¹ Dzisiejsze tureckie miasto Edirne. Zakład wychowawczy zmartwychwstańców w Adrianopolu (1863-1916) składał się ze szkoły elementarnej, prestiżowego gimnazjum, seminarium nauczycielskiego, szkoły zawodowej oraz seminarium duchownego (przyp. red.).

- 1° Szkoły elementarnej zadaniem jest przygotować ucznia do gimnazjum.
- 2° Gimnazjum dzieli się na 6 klas, 3 klasy niższe i 3 wyższe.
- 3° Kurs seminaryjski dzieli się na: a) kurs filozofii dwuletni, b) kurs teologii czteroletni.
- 4° Kurs pedagogiczny połączony jest z pierwszym rokiem kursu filozoficznego.

Językiem wykładowym jest język bułgarski w gimnazjum, łaciński w seminarium.

W trzech wyższych klasach, czyli w gimnazjum wyższym języki, których się uczyć mają uczniowie, będą wykładane w tychże samych językach: np. nauka języka łacińskiego, francuskiego itp. będzie wykładaną w języku łacińskim, francuskim itp. względnie.

Wszystkie przedmioty główne wychowania to jest religia, każdy język i historia (z geografią) są wykładane w całości tak w niższym (3 klasy niższe) jak w wyższym (3 klasy wyższe) gimnazjum. W niższym w sposób elementarny, w wyższym w sposób rozumowany.

Inne przedmioty stopniowo przez sześć klas.

1. Klasa elementarna

Najmniej lat siedem winien mieć uczeń mający być przyjętym do szkoły elementarnej – jeśli intern – ekstern może mieć więcej.

Nauki w tej klasie będą wykładane:

- 1° Katechizm cały krótki.
- 2° Pierwsze wiadomości z historii św.
- 3° Czytanie po bułgarsku.
- 4° Czytanie po słowiańsku.
- 5° Przynajmniej poznanie alfabetu łacińskiego.
- 6° Pisanie.
- 7° Rachunki – cztery pierwsze działania.
- 8° Początki rysunków.
- 9° Ćwiczenia umysłowe, których zadaniem jest nie tylko ćwiczenie pamięci przez uczenie na pamięć wierszy krótkich itp., ale nadto obznajmianie dzieci i przyuczanie ich do zastanowienia się nad tym, co nas otacza. Wchodząc tu będą ogólne pojęcia o geografii i historii, o zjawiskach natury itp. Wszystko to zastosowane do pojęcia wieku dzieciennego.
- 10° Śpiew.

Klasa elementarna mieścić się może w jednej izbie lub w więcej, stosownie do liczby uczniów i potrzeby miejscowej.

2. Gimnazjum – nauki

- 1° Religia. Wykładanym będzie w ciągu 3 lat katechizm cały. 4 rok liturgika i symbolika liturgiczna. 5 rok katechizm rozumowany. 6 rok nauka moralna życia czyli o stanach i obowiązkach (ukszałcenie sumienia).
- 2° Historia św. w połączeniu z historią powszechną na tle historii św. cała w krótkości w ciągu lat trzech. Metoda biograficzna winna być użyta. Geografia ogólnie, a samego kraju szczegółowo. W wyższym gimnazjum historia św. i powszechna oddzielnie od siebie sposobem pragmatycznym.
- 3° Język łaciński. Uczeń kończący gimnazjum powinien rozumieć każdą książkę łacińską. Wykładanym będzie w niższym gimnazjum całkowicie ale elementarnie, w wyższym rozumowanie.
- 4° Język grecki wykładanym będzie do tyłu, by uczeń kończący gimnazjum mógł zrozumieć łatwiejszych autorów.
- 5° Język bułgarski przez wszystkie klasy z dokładnością. Zakończonym będzie w szóstej klasie retoryką.
- 6° Język słowiański w niższym gimnazjum całkowicie, ale elementarnie (gramatyka rozumowana). Literatura na filozofii.
- 7° Język francuski obowiązkowy – uczeń kończący gimnazjum powinien umieć tyle, aby mógł rozumieć książki francuskie.
- 8° Język niemiecki dowolny – w zakresie francuskiego winien być wykładanym.
- 9° Język turecki – obowiązkowy.
- 10° Arytmetyka wykładać się będzie
w I^{ej} klasie liczby wielorakie
w II^{ej} ułamki zwyczajne i dziesiętne
w III^{ej} reguły trzech wszystkich
w IV^{ej} potęgi i pierwiastki
w V^{ej} logarytmy.
- 11° Algebra w V i VI. Cztery działania algebraiczne i równania pierwszego i drugiego stopnia.
- 12° Geometria wykładać się [będzie]
w II i III klasie planimetria
w IV solidometria
w V trygonometria

- w VI mechanika
- 13° Nauki przyrodzone
w II klasie zoologia
w III – botanika
w IV – mineralogia
w V – fizyka
w VI – chemia
- 14° Higiena czyli fizjologia człowieka w VI klasie.
- 15° Kaligrafia w niższym gimnazjum.
- 16° Rysunki przez wszystkie klasy; wykład zacznie się od rysunków liniowych – dojdzie do głów ludzkich.
- 17° Śpiew w całym gimnazjum.

3. Kurs seminaryjski

Kurs seminaryjski trwać będzie 6 lat. Do przyjęcia do seminarium potrzeba, aby kandydat miał przynajmniej 16 lat.

Kurs seminaryjski dzieli się na filozoficzny dwuletni i teologiczny 4° letni.

Kurs filozofii

Powinien być rozdzielony na dwie klasy oddzielne z powodu dołączonego doń kursu pedagogicznego.

Rok 1^y

Wykładaną będzie

1° Logika	5 lekcji tygodniowo
2° Pedagogika	4 lekcji " " "
3° Żywot Chrystusa P.	3 " " " " "
4° Język grecki	3 " " " " "

Rok 2ⁱ

1° Metafizyka	5 lekcji tygodniowo
2° Historia Objawienia i filozofii w starym świecie	5 " " " " "
3° Język grecki	3 " " " " "
4° Literatura staro-słowiańska	2 " " " " "

Kurs teologii

Wykładanym będzie w jednej izbie kolejną traktatów w każdym roku.

Przedmioty wykładane będą następujące:

- 1° Teologia dogmatyczna 5 lekcji tygodniowo w ciągu lat trzech, w czwartym roku historia dogmatu.
- 2° Teologia moralna 5 lekcji tygodniowo w ciągu lat trzech, a w czwartym roku nauka prowadzenia dusz (ascetyka pastoralna).
- 3° Prawo kanoniczne 2 lekcji na tydzień przez cztery lata.
- 4° Pismo Święte 2 lekcji na tydzień przez cztery lata.
- 5° Liturgika 2 lekcji na tydzień przez sześć lat (wspólnie dla obu kursów).
- 6° Śpiew kościelny.

NB. Alumni na wakacje do rodziny nie wyjeżdżają. Ubiór alumnów ma być: suknia czarna i pas czerwony.

4. Kurs pedagogiczny

Młodzieniec kształcący się na nauczyciela wiejskiego powinien umieć to, co się wykłada w gimnazjum niższym. Potem uczeńszcza na pedagogikę na kursie filozoficznym i uczy się ogrodnictwa w oddzielnie naznaczonych lekcjach.

Szkoła francuska w Adrianopolu

Nauki wykładane w tej szkole winny być następujące:

1° Religia. 2° Język francuski. 3° Język niemiecki. 4° Historia powszechna na tle historii św. wraz z geografią, jak w gimnazjum bułgarskim niższym. 5° Matematyka i ile można dużo. 6° O ile można historii naturalnej. 7° Fizyka. 8° Rysunki. 9° Kaligrafia. Języki miejscowe turecki i grecki dowolny.

NB. Bułgarzy, o ile można, nie będą wyjeżdżać na wakacje do rodziny, a szczególnie do rodziny schizmatycznej.

NB. Doda się osobny wykaz ilości lekcji tygodniowo w każdym przedmiocie dla gimnazjum bułgarskiego.

Plan niniejszy ułożonym został na wspólnej naradzie Ojców N.P.W.O. Generała Piotra Semeneni², P.W.O. Juliana Felińskiego³ Asystenta

---

² Sługa Boży ks. Piotr Semenenko CR (1814–1886) – święcenia kapłańskie otrzymał w Rzymie w 1841 r., współzałożyciel zmartwychwstańców i długoletni przełożony generalny tego zgromadzenia (1842–1845 oraz 1873–1886), jeden z najwybitniejszych teologów i filozofów katolickich drugiej połowy XIX wieku (przyp. red.).

³ Julian Feliński CR (1826–1885) po święceniach kapłańskich (1866) wstąpił do zmartwychwstańców. Wieloletni asystent przełożonych generalnych: o. H. Kajsiewicza i o. P. Semeneni. Na skutek nieporozumień wystąpił ze zgromadzenia w 1882 roku (przyp. red.).

Generalnego, W.O. Stefana Pawlickiego⁴ vice-rektora Kolegium Polskiego w Rzymie, W.O. Pawła Smolikowskiego⁵ doktora świętej teologii, W.O. Ludwika Łukasza Wronowskiego⁶ vice-dyrektora szkoły adrianopolskiej.

Wszystko, co się zawiera w tym planie, jest zadecydowanym i zatwierdzonym przez N.P.W.O. Generała.

Narady odbywały się w Subiaco w dniach 6°-7°-8° i 9° Sierpnia stili-novi 1874 r.

---

⁴ Stefan Pawlicki CR (1839–1916) – profesor, filozof i historyk filozofii, rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego. Wstąpił do zmartwychwstańców w 1862 r. Cztery lata później został kapłanem (przyp. red.).

⁵ Sługa Boży ks. Paweł Smolikowski CR (1849–1926) – pierwszy zmartwychwstaniec wyświęcony w obrządku bizantyjskim (1873 r.). Pracował jako wychowawca w Bułgarii, we Lwowie i Krakowie. Był długoletnim rektorem Papieskiego Kolegium Polskiego w Rzymie. Przez 10 lat pełnił funkcję przełożonego generalnego Zgromadzenia Zmartwychwstania Pańskiego. Zob. J. Mrówczyński, *Sługa Boży ksiądz Paweł Smolikowski CR (życie i dzieło)*, Kraków 2000 (przyp. red.).

⁶ Łukasz Wronowski CR (1839–1883) pierwsze śluby w zgromadzeniu zmartwychwstańców złożył w 1869 r. W tym samym roku został wysłany do Adrianopola. Święcenia kapłańskie otrzymał w obrządku wschodnim w roku 1873. W Adrianopolu spędził 26 lat. Pełnił tam funkcję m.in. rektora zakładu wychowawczego (1887–1895) (przyp. red.).